
THAR SHE BLOWS! DETERMINEERTABEL VOOR TANDWALVISSEN (ODONTOCETI)
- Jan Willem Broekema.

In het Zeepaard 42(1) stond een CRM-oproep voor het melden van gegevens betreffende kleine walvissen aan of op de Nederlandse kust. Dat behelst dan de dolfinen en bruinvissen (tandwalvissen, Odontoceti), aangezien de kans dat u een baleinwalvis in zijn geheel op het strand vindt vrijwel nihil is. De laatste SWG-gids voor "Nederlandse" walvissen is nr. 10 (zie Het Zeepaard 41(4)). Na overleg met Hans Adema heeft de auteur besloten voor u een tabel te maken, waarmee de meest waarschijnlijke ontmoetingen gedetermineerd kunnen worden.

Als eerste een korte opmerking over het waarnemen van zwemmende dolfinen vanaf het strand. Het komt tegenwoordig nog maar zelden voor dat dolfinen en bruinvissen vanaf de kust te zien zijn. Het grootste probleem is het determineren aan de hand van een klein stukje rug en met enig geluk de kop en de rugvin. Het schatten van kleur en grootte is op enige afstand op zee erg moeilijk. Heeft men het geluk dat er gesprongen wordt, dan wordt de determinatie (bij goed zicht) een stuk eenvoudiger. Is determinatie niet mogelijk, geef dan op een CS-formulier een schatting van grootte, kleur en vorm, samen met aantal (indien het een groep betreft) en zwemrichting. Met enig geluk worden ze vaker waargenomen.

Bij gestrande exemplaren is determinatie een stuk eenvoudiger. Er is van te voren echter niet te voorspellen, welke soorten er aan kunnen spoelen. In 1927 strandde er even ten zuiden van Kijkduin ('s-Gravenhage) een spitssnuitdolfijn (Mesoplodon grayi), welke soort tot op heden verder alleen bekend is van Zuid-Afrika, Nieuw Zeeland en Vuurland. Het is het meest waarschijnlijk dat u van de ongeveer zeventig soorten tandwalvissen een bruinvis, een tuimelaar, een witsnuitdolfijn of een gewone dolfin aantreft.

Het is zeer belangrijk, dat het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden gewaarschuwd wordt. Kunt u het exemplaar niet langsbrengen, probeer dan te voorkomen dat iemand kop of flipers steelt. Met name de schedel en de tanden zijn vaak het enige kenmerk, waarop determinatie kan plaatsvinden.

Mocht u zelf met een exemplaar willen gaan slepen, bedenk u dan

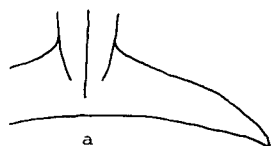
dat u artikel 22, sub 16, van de Natuurbeschermingswet (Besluit beschermde inheemse diersoorten) kunt overtreden. Neem dus contact op met gemeente- of rijks politie. Zij kunnen ook het museum bellen (afdeling Zoogdieren, Postbus 9517, 2300 RA Leiden, tel.: 071-143844, ook in het weekend).

Een melding moet begeleid worden door een nauwkeurige plaatsbepaling, opdat museummedewerkers kunnen proberen het karkas zo snel mogelijk te bergen.

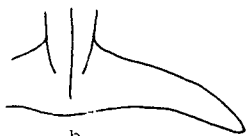
Van den Brinks Zoogdierengids (uitg. Elsevier, niet te verwarren met Elseviers Zoogdierengids door Burton) geeft een uitgebreider overzicht van ondermeer onderstaande soorten. De meeste boeken over walvissen zijn matig wetenschappelijk onderlegd. Whales, Dolphins and Man door Jacqueline Nayman ligt voor een paar gulden bij de Slegte en is waarschijnlijk nog het minst slecht (uitg. Hamlyn). Wie echt véél over de systematiek wil weten kan te rade gaan bij: Lyall Watson, 1981. - Sea Guide to the Whales of the World. Hutchinson, London. ISBN 0 09 146600 8, prijs in Engeland circa f 75,--.

Het is met de nodige voorzichtigheid samengesteld en vertelt ook over de historie van de wetenschappelijke naam.

Alleen de titel Sea Guide kan verwarring wekken: 25 x 21 cm groot en meer dan 300 pagina's dik is geen veldgids.

a

b

Fig 4 a holle staartvin

b bolle staartvin

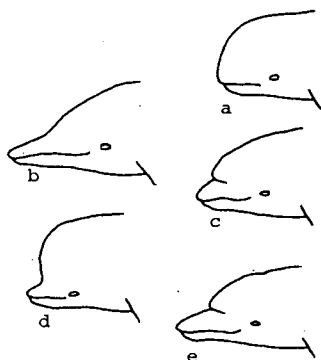

Fig 1

a geen snuit

b tapse kop

c korte snuit

d 'melon'

e lange snuit

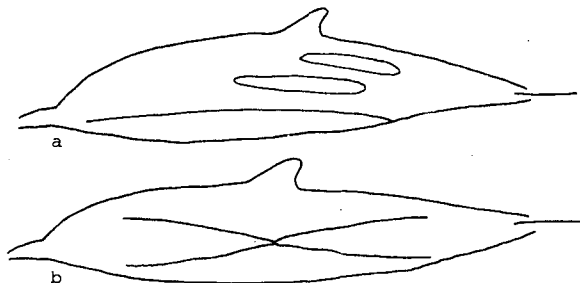

Fig 3 a streepvormige vlekken

b zandloperfiguur

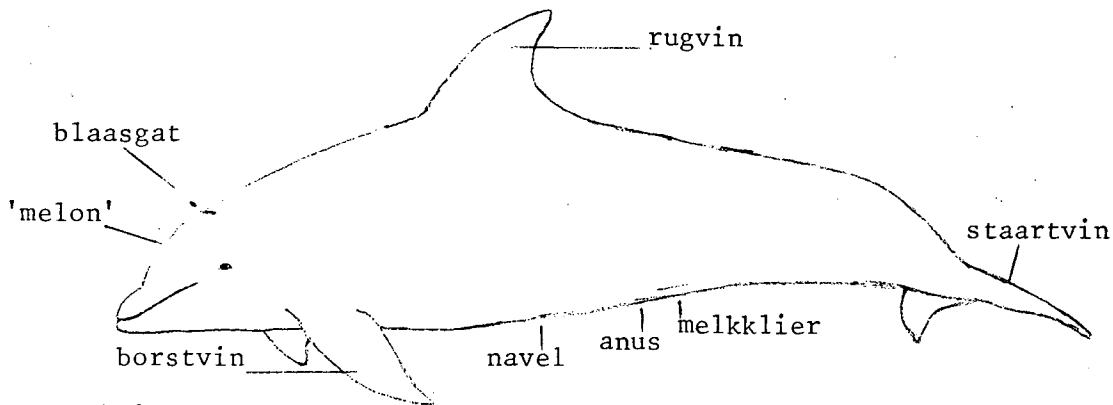

Fig 2

TABEL VOOR DE DETERMINATIE VAN GESTRANDE TANDWALVISSSEN.

De kleuren, die in de tabel genoemd staan, zijn indikaties. Kleur bij tandwalvissen is een zeer variërend kenmerk en na de dood worden de dieren vaak egaal donker tot zwart. Het aantal tanden is geteld per onder- of bovenkaak, dus links en rechts samen.

De lengte is vanzelfsprekend een leeftijdsafhankelijk kenmerk; vermeld is de gemiddelde lengte van een volwassen exemplaar. De 'melon' (E: meloen) is het opgezwollen voorhoofd dat sommige soorten vertonen (fig. 1d). Bij oudere mannetjes is de melon het sterkst ontwikkeld.

Zie voor de anatomie fig. 2.

- 1a - Meer dan tien meter lang, kop eenderde van de lichaamslengte, tanden alleen in de lange smalle onderkaak. fig. 5

POTVIS *Physeter macrocephalus*

- b - Minder dan tien meter, kop minder dan een kwart van de lengte, variabel aantal tanden ----- 2

- 2a - Tussen 4 en 10 meter lang ----- 3

- b - Minder dan 4 meter lang ----- 8

- 3a - Geen duidelijke rugvin, lichtgekleurd of met donkere vlekjes ----- 4

- b - Duidelijke rugvin, rug grijs of egaal donker ----- 5

- 4a - Egaal licht tot donkergekleurd, 14-20 tanden per kaak fig. 6

BELUGA *Delphinapterus leucas*

- b - Licht met donkere vlekjes, hooguit één (bij uitzondering twee) lange, gedraaide stoottand in de bovenkaak bij mannetje. fig. 7

NARWAL *Monodon monoceros*

- 5a - Spitse kop of met snuit (fig. 1), rugvin achteraan, geen of één paar tanden in de onderkaak. (zie aan het einde van de tabel).

SPITSSNUITDOLFIJNEN, fam. Ziphiidae

Elk maatstreepje = 1 meter.

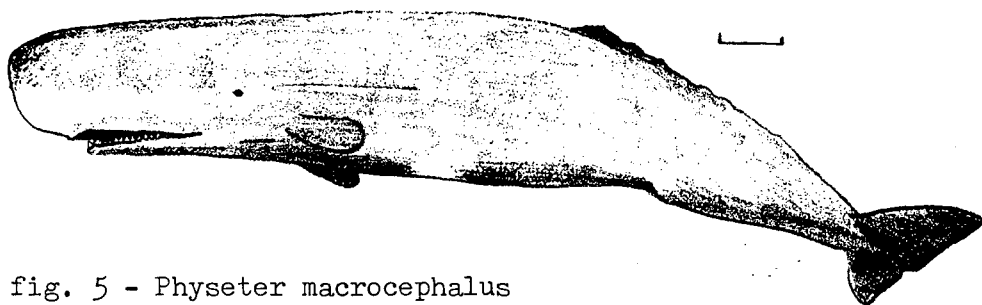

fig. 5 - *Physeter macrocephalus*

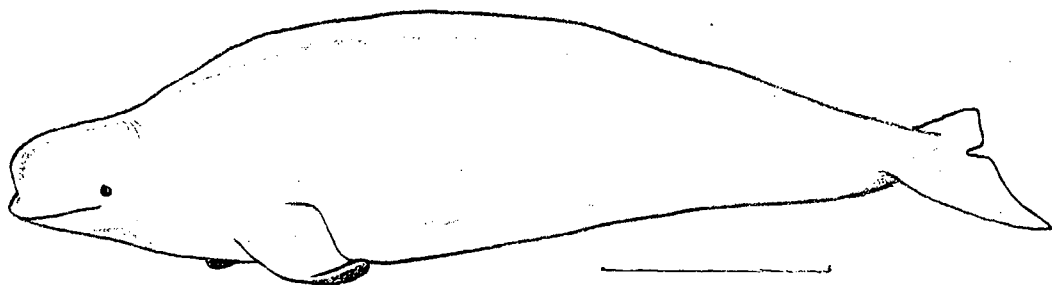

fig. 6 - *Delphinapterus leucas*

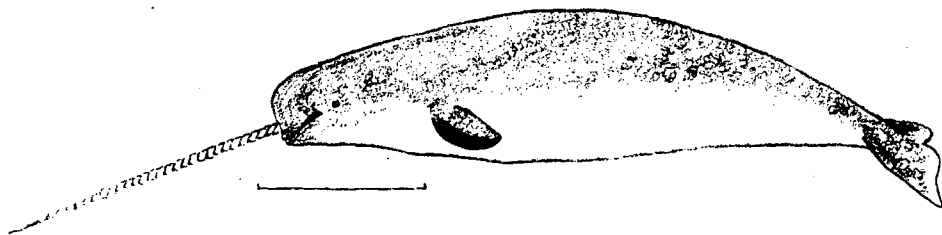

fig. 7 - *Monodon monoceros*

b - Geen snuit of tapse kop, rugvin in het midden, tanden in beide kaken ----- 6

6a - Opvallende witte vlekken op flank en kop, ronde flippers, 20-26 tanden per kaak. fig. 8

ORCA Orcinus orca

b - Geheel zwart, langwerpige flippers, 15-25 tanden per kaak ----- 7

7a - Duidelijke melon (fig. 1d), flippers bijzonder lang en puntig, 15-20 tanden per kaak. fig. 9

GRIEND Globicephala melaena

b - Tapse kop (fig. 1b), flippers lang en afgerond, 14-24 tanden per kaak. fig. 10

ZWARTE ZWAARDWALVIS Pseudorca crassidens

8a - Geen snuit (fig. 1a), afgeronde kop ----- 9

b - Korte of lange snuit (fig. 1c, e) aanwezig ----- 10

9a - Grijs, 4-14 tanden alleen in onderkaak, rugvin ca. 50 cm, ca. 3 m. lang. fig. 11

GRAMPER Grampus griseus

b - Zwart, 18-32 tanden alleen in de onderkaak, rugvin ca. 20 cm, ca. 3 m. lang. fig. 12

DWERGPOTVIS Kogia breviceps

c - Donkere rug, lichte buik, veel spatelvormige tandjes in boven- en onderkaak, kleiner dan 2 meter. fig. 13

BRUINVIS Phocoena phocoena

10a - Snuit relatief kort en breed (fig. 1c) ----- 11

b - Snuit relatief lang en smal (fig. 1e) ----- 12

11a - Snuit wit, lichaam grijs met zwart en wit patroon, achterrand flipper vrijwel recht, 44-50 tanden per kaak. fig. 14

WITSNUITDOLFIJN Lagenorhynchus albirostris

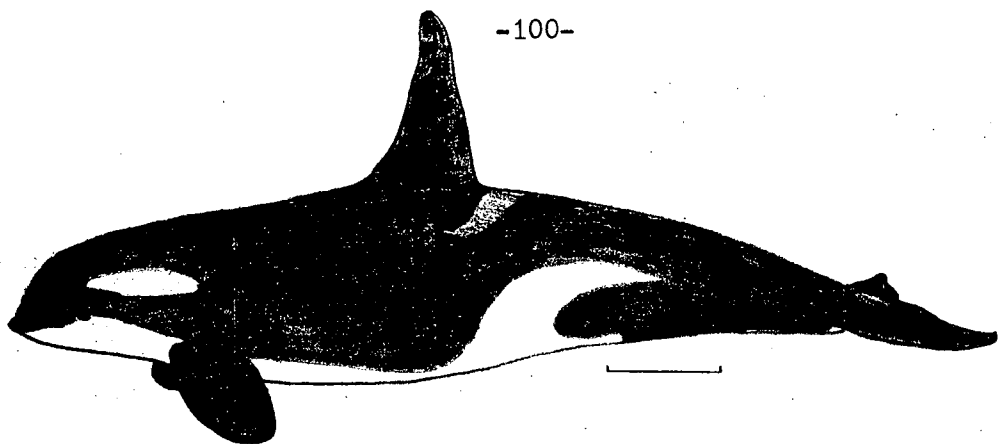

fig. 8 - *Orcinus orca*

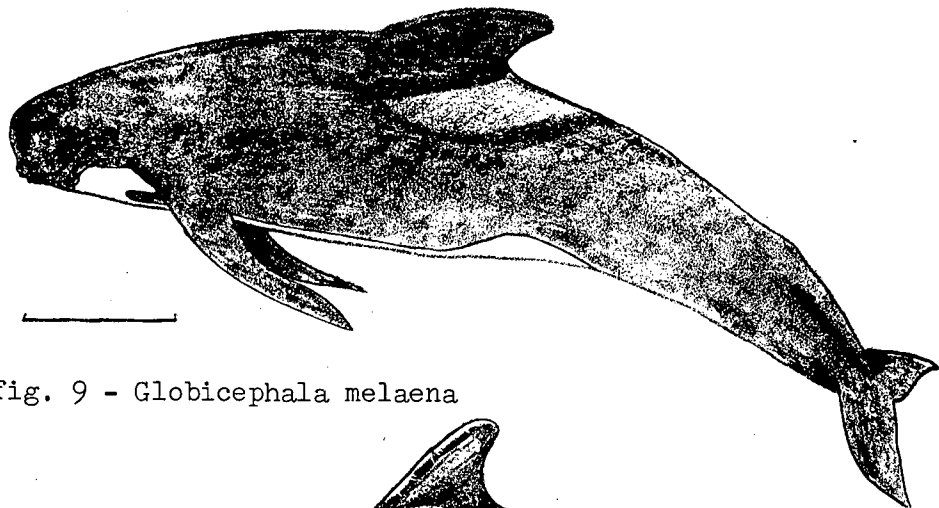

fig. 9 - *Globicephala melaena*

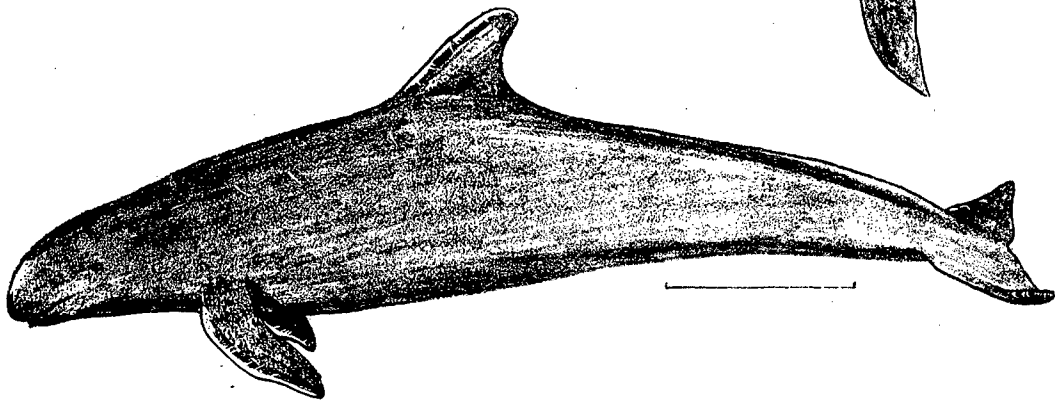

fig. 10 - *Pseudorca crassidens*

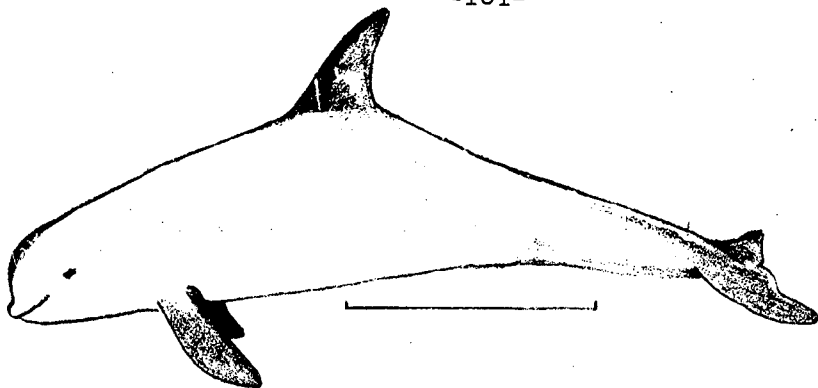

fig. 11 - *Grampus griseus*

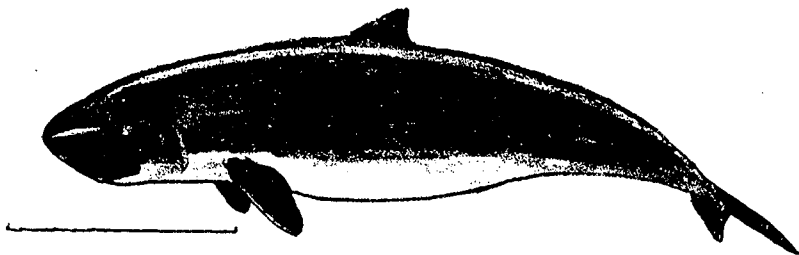

fig. 12 - *Kogia breviceps*

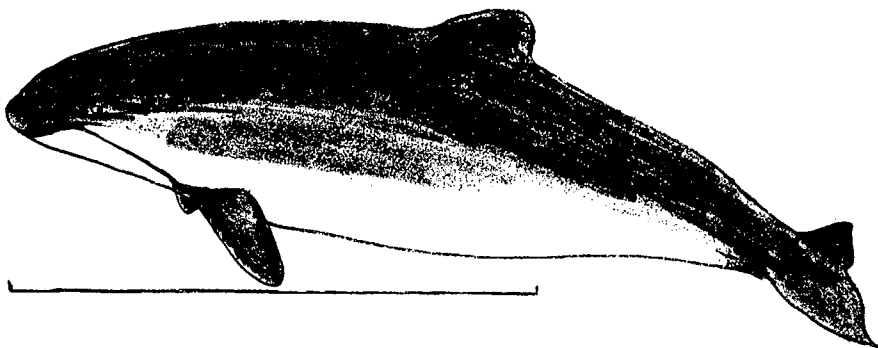

fig. 13 - *Phocoena phocoena*

- b - Bovenzijde snuit zwart, lichaam als 11a, maar met gelige vlek op de flank, achterrand flipper concaaf, 60-80 tanden per kaak. fig. 15

WITZIJDOLFIJN Lagenorhynchus acutus

- 12a - Minder dan 30 tanden per kaak, effen grijs. fig. 16

TUIMELAAR Tursiops truncatus

- b - Meer dan 80 tanden per kaak, gestreept of gevlekt flankpatroon ----- 13

- 13a - Zandloperfiguur (fig 3b) op de flank, vaak alleen bovenste helft hiervan, soms met geel, donkere streep van flipper naar onderkaak. fig. 17

GEWONE DOLFIJN Delphinus delphis

- b - Streepvormig gevlekt (fig. 3a), donkere streep van flipper naar oog. fig. 18

GESTREEPTE DOLFIJN Stenella coeruleoalba

De spitssnuitdolfijnen (Ziphiidae) zijn voor niet-specialisten nauwelijks te determineren, daar het enige goede kermerk (vorm en plaats van het ene paar tanden in de onderkaak) vaak in het tandvlees verborgen zit.

Voor de gelukkige doe-het-zelver:

- 1a - Tandenvóór in de onderkaak ----- 2

- b - Tandenvolgens de onderkaak ----- 3

- 2a - Witte kop, geen melon.

CUVIERS SPITSSNUITDOLFIJN Ziphius cavirostris

- b - Donkere spitse kop (fig. 1b).

Mesoplodon mirus

- c - Donkere kop, enorme melon (fig. 1d). fig. 19

BUTSKOP Hyperoodon ampullatus

- 3a - Staartvin hol (fig. 4a), tand dicht bij de mondhoek.
fig. 20

GEWONE SPITSSNUITDOLFIJN Mesoplodon bidens

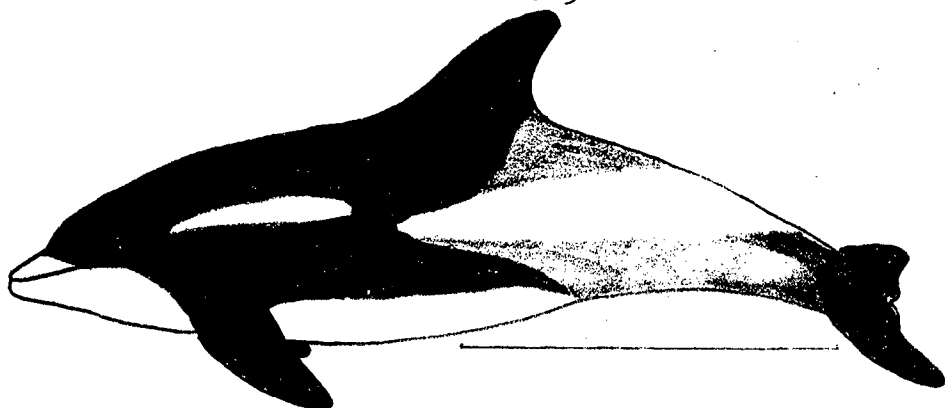

fig. 14 - *Lagenorhynchus albirostris*

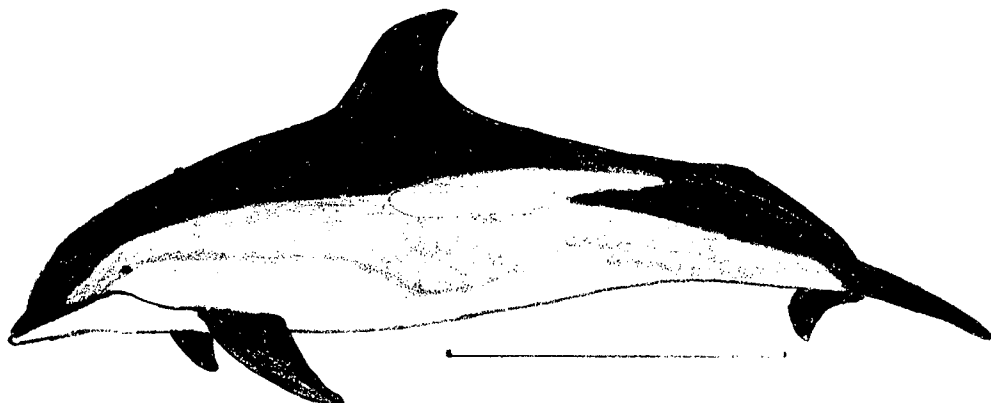

fig. 15 - *Lagenorhynchus acutus*

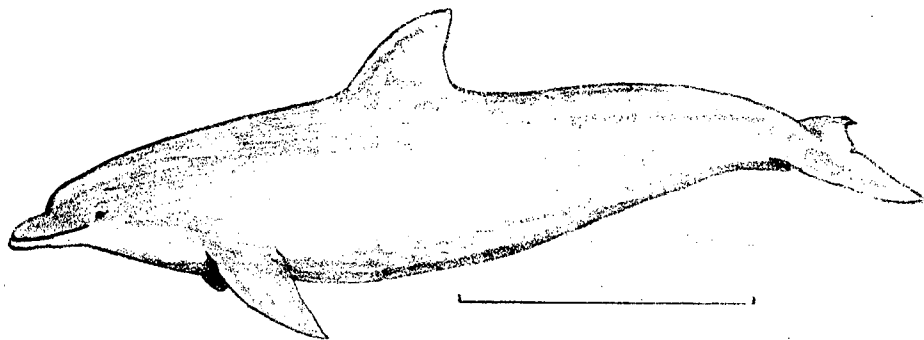

fig. 16 - *Tursiops truncatus*

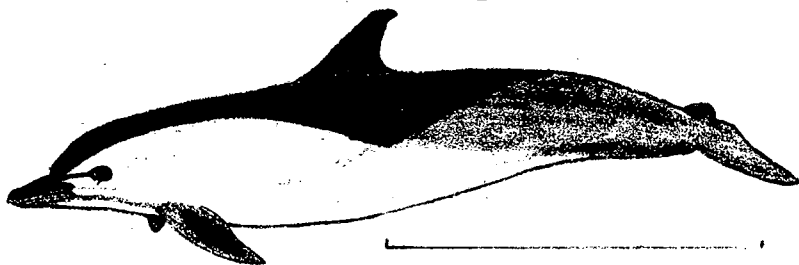

fig. 17 - *Delphinus delphis*

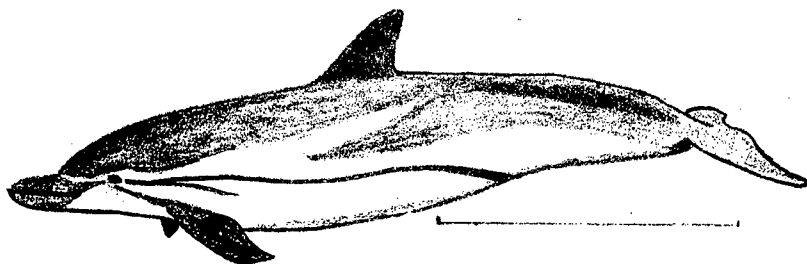

fig. 18 - *Stenella coarctata*

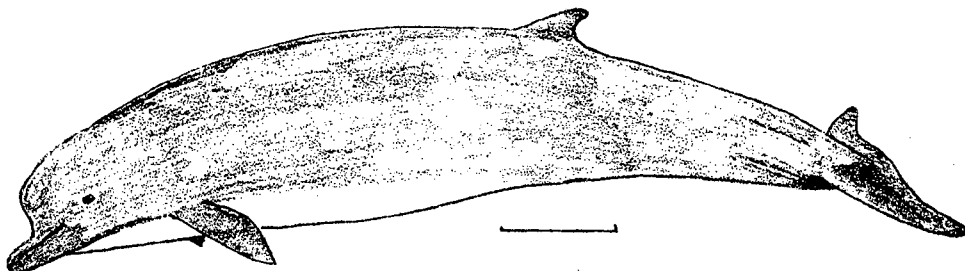

fig. 19 - *Hyperoodon ampullatus*

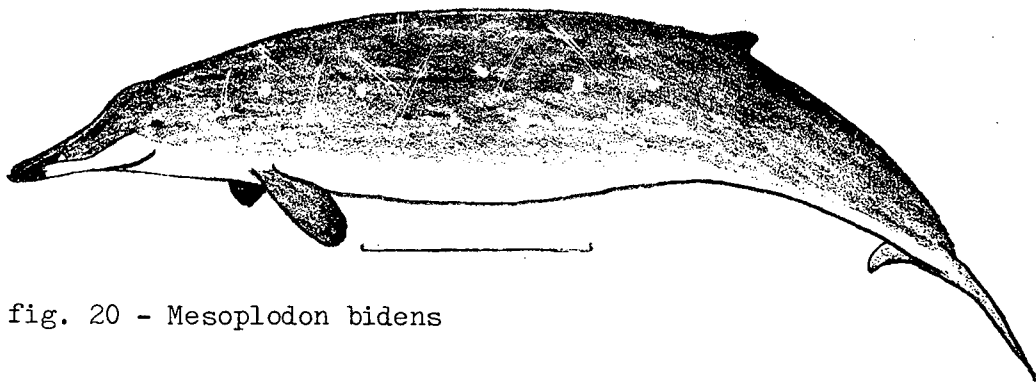

fig. 20 - *Mesoplodon bidens*

- b - Staartvin bol (fig. 4b), tand op tweederde langte van de mond van de mondhoek naar voren.

Mesoplodon europaeus

Van de spitssnuitdolfijn is erg weinig bekend, maar als u er een vindt, is de kans groot dat het de gewone spitssnuitdolfijn of de butskop is. Er bestaan vanwege hun zeldzaamheid geen echte Nederlandse namen voor. Soms lijken dode tandwalvissen (met name bruinvissen) een kleine snuit te hebben doordat de melon na de dood krimpt. Jonge walvissen zijn moeilijk te determineren; indien een tandentelling niet helpt, is sektie vaak de enige remedie om tot een determinatie te komen.

adres van de schrijver:
Weteringkade 23
2515 AK 's Gravenhage